

stil soms, slechts enkele, geheimzinnige en vreemdsoortige geluiden onderbreken de geluidloze leegte. Er tjierven verscheidene krekels, waarvan de wijfjes op het licht afkomen; echter geen andjing tanah's (*Gryllotalpa* sp.), die zag ik hier niet. Enkele Piet-van-Vlieten heffen hun vervelend en benauwend geschreeuw aan, de geitenmelker toktokt als Teun de klepperman, tot vervelens toe, den geheelen nacht door.

Maar gelukkig, de entomoloog kent nooit verveling, en allermint als 's avonds de gasolinelampen ontstoken worden. Evenals elders, komen ook op Batjan zeer vele insecten op het lamplicht af, maar voor het meerendeel slechts kleine soorten. Groote soorten zooals Saturniiden en andere groote Bombyciden ontbreken geheel, bijzonder rijk vertegenwoordigd daarentegen zijn de spanvlinders en de micro's. Onder de eerstgenoemden vallen verschillende *Boarmia*'s alsmede tamelijk veel groen gekleurde soorten op, die vermoedelijk uit de nabije rimboe te voorschijn komen. Onder de micro's nemen Pyraliden, lichtmotten, een groote plaats in. Bijzonder aardig is het, wanneer verschillende exemplaren van den dadap-topboorder, *Agathodes*, die hier enorm veelvuldig in de dadap voorkomt, sierlijk dansend tegelijk om het licht zweven. Van andere vlinders, die er tijdens mijn verblijf zeer talrijk verschenen, noem ik slechts de Arctiide *Maenas maculifascia*, een wijd verbreide soort, waarvan men de rupsenkolonies in groote webben op boomen en struiken, vlak achter het erf, aan kon treffen. Ook waren er opvallend veel Hypsiden in verschillende soorten, hetgeen stellig aan de nabijheid van een ouden *Ficus*-aanplant was toe te schrijven. Alle Hypsiden zijn namelijk, voor zoover mij bekend is, aan *Ficus* gebonden. Eén zeer merkwaardige vangst wensch ik hier nog even te registreeren, nl. die eener myrmecophile Lycaenide, *Gerydus boisduvali stygianus* BTL., waarvan mij een kersversch mannetje, dadelijk na mijn aankomst tot mijn niet geringe verbazing bij het lamplicht in handen viel. Ik heb den stamvorm destijds op Java biologisch nader onderzocht; op Java vliegt dit insect niet in de duisternis. Was dat vlindertje op Batjan slechts toevallig opgeschrikt en in het schijnsel van de lamp terecht gekomen?

(Wordt vervolgd).

Prof Dr W. ROEPKE.

RIJST OF GIERST ?

In „Nederlandsch Indië Oud en Nieuw”, XV, afl. 9 (Januari 1931) gaf J. W. VAN DAPPEREN in zijn artikel over het padimesje een foto van een bronzen beeldje uit de collectie RESINK — WILKENS, hetwelk volgens het onderschrift „Dewi Çri”, de Javaansche en Balische beschermgodin van de rijst zou moeten voorstellen (fig. 1). Dit beeldje nu trok in het bijzonder mijn belangstelling in verband met een door mij begonnen studie van planten en plantornamenten voorkomende op eenige Oud-Javaansche bouwwerken, en wel omdat de Indische godin Çri of Lakṣmī nooit met een graan-aar, maar — zooals trouwens wel algemeen bekend is — altijd met een lotusbloem wordt afgebeeld. Toen ik Dr F. D. K. BOSCH, Hoofd van den Oudheidkundigen Dienst in Ned. Indië daarop attendeerde, wist deze laatste mij mede te deelen, dat het bewuste beeldje niet Dewi Çri, doch Wasudhārā, de çakti van den rijkdomsgod Kuwera voorstelde. Deze, ook wel onder de naam Hāritī, Yaksī of Cārvī bekende godin, die in haar speciaal Buddhistischen vorm den naam

Wasudhārā draagt, moet, voor zoover het haar tweearmige vorm betreft, volgens het iconographisch voorschrift¹⁾ uitgebeeld worden met de rechterhand in varamudra

(houding der gunstverleening) en met een koren-aar in de linkerhand. Aangezien nu „koren” heel vaak als een verzamelnaam wordt opgevat voor „graan” in het algemeen, evenals zulks geschiedt in het Engelsch, waar men „corn” vertaalt met „cereals generally”²⁾, valt het op het eerste gezicht moeilijk uit te maken, uit welke graansoort de aar bestaat, die de bewuste tweearmige Wasudhārā vasthoudt. In twee verschillende sādhanā's, welke beide dezelfde godin beschrijven, nl. in de door FOUCHER uitgegeven tekst,³⁾ alsmede in degene, door BHATTACHARYYA⁴⁾ geciteerd, wordt dienaangaande gesproken van dhānyamañjarī, wat door KROM (l. c. p. 34) met „koren-aar” en later door BHATTACHARYYA (l. c. p. 90) met „ears



Fig. 1. Het zg. Dewi Çri beeldje uit de collectie RESINK-WILKENS.

of corn” werd vertaald. Deze hebben uiteraard slechts betrekking op Indië, en niet op Java.

Wat is het nu feitelijk voor een graangewas, dat Wasudhārā in haar hand houdt? Is het rijst of iets anders? Het Sanskrit-woord dhānya is een verzamelnaam voor alle mogelijke graansoorten, korrelgranen en ook enkele daarop gelijkende zaden. Beschouwt men echter de aar, die het hier afgebeelde bronzen beeldje in de linkerhand houdt, nauwkeuriger, dan valt het niet aan te nemen, dat daarmede de rijst bedoeld kan zijn (fig. 2). De aar is daardoor niet alleen wat al te gevuld van voorkomen, doch zij is bovendien nog samengesteld uit talrijke korte aartjes, die weer dicht bezet zijn met kleine korreltjes. Het is duidelijk, dat wij hier niet met rijst of *Sorghum* of een ander losarig graan te doen hebben, doch met de trosgierst, d j a w a w o e t, *Setaria italica* (L.) BEAUV. (syn. *Panicum viride* L.

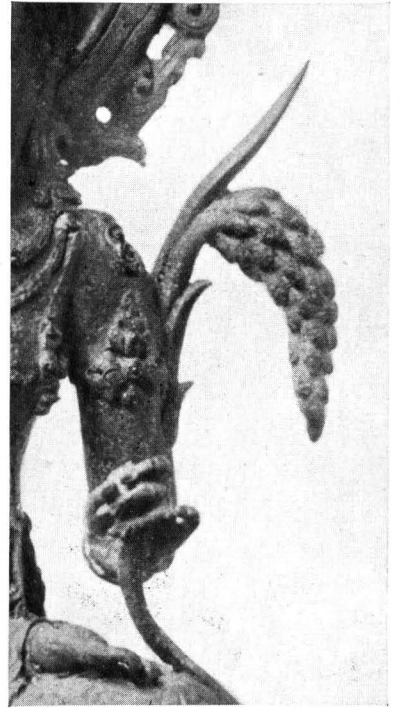


Fig. 2. Detail van fig. 1. De „koren”-aar, in werkelijkheid gierst voorstellende.

¹⁾ N. J. KROM, Een Javaansche Vasudhara. (Oudheidk. Versl. 1915, Bijlage 3, p. 33 — 36).

²⁾ B. D. JACKSON, A glossary of botanic terms. London 1916.

³⁾ A. FOUCHER, Étude sur l'iconographie bouddhique de l'Inde. II. 1905. p. 85.

⁴⁾ BENOYTOSH BHATTACHARYYA, The Indian Buddhist Iconography. 1925, p. 89—90.

var. *italica* (L.) BACKER), zooals het aan ieder duidelijk zal worden na vergelijking van de koren-aar van het Wasudhārā-beeldje met de hiernevens afgebeelde gierst-aren, die mij welwillend ter beschikking gesteld werden uit de verzameling van het Herbarium te Buitenzorg (fig. 3).

Beschouwt met het door KROM (l. c. p. 32 — 33) afgebeelde *Javaansche* Wasudhārā-bronsje, dan valt het hier dadelijk op, dat de aar, die zij in de hand houdt, zeer *compact* en *stijf opgericht* is. Dit reeds sluit de mogelijkheid uit, dat van de rijstplant sprake kan zijn, annezien deze steeds losse, overhangende aren bezit. Bij de trosgierst daarentegen kunnen de aren heel vaak opgericht zijn.

Wij komen dus tot de overtuiging, dat de aar, welke de twee boven besproken *Javaansche* Wasudhārā-beeldjes in hun hand houden, van alle toenmaals in Indië als voedsel in aanmerking komende graangewassen, het meest overeenkomt met de aren van *gierst*, koenjit (Soend.) of dja w a w o e t (Jav., Mal.).

Dit is een nadere bevestiging van het voorkomen van trosgierst in historischen Hindoetijd op Java, waartoe de heer R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK in dit tijdschrift (Jg. 20, 1931, p. 185 — 186), op grond van de bestudeering der zg. rijstschoven op de basreliefs van den Boroboedoer, ook reeds kwam.

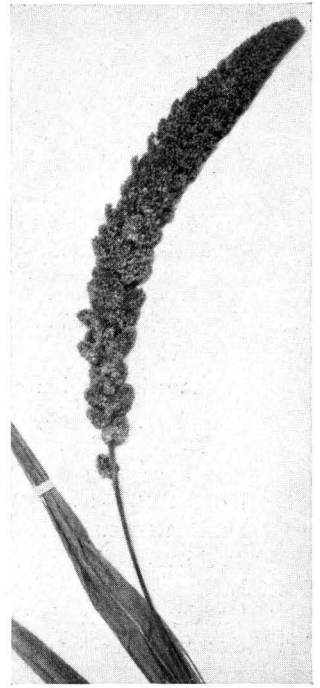


Fig. 3. *Setaria italica*.

Buitenzorg, Januari 1935.

Dr A. STEINMANN.

De trek van *Catopsilia*. — In aansluiting op Dr JACOBSON's mededeelingen in de Maart-afl. van dit tijdschrift, kan ik melding maken van een dergelijke trek van *Catopsilia crocale* CR., die door mij werd waargenomen over de vlakte van Tjiandjoer, in richting West-Oost, in 't begin van de tweede helft van Januari. Deze vlucht viel mij te meer op, omdat ik in Serang eenzelfde trek in O. richting waarnam van dezelfde vlindersoort, in het begin van de maand. Aardig was te zien, hoe in Merak, bij de overvaart, deze vlinders van het eiland Merak naar Java toe de zee in groot aantal overstaken. Ik vermoedde, dat ze van Sumatra kwamen. Of dit vermoeden juist is, weet ik niet. Opmerkelijk is, dat ik dezelfde vlindersoort medio December op het terrein van de sf. Djatiwangi (Cheribon) ook al had buitgemaakt, waar ze toen ook in grooten getale aanwezig was. Echter kon men daar niet van een trek spreken, daar ze zich in den tuin van den administrateur veel op de bloemen neerzetten en het beperkte uitzicht het nauwkeurig waarnemen belette. Ook trof ik er onder aan *Catopsilia pomona* F., in vrij groot aantal.

Kazerneweg 6, Tjiandjoer.

F. C. WAGENVELD,

Wij raden den heer WAGENVELD aan zich in verbinding te stellen met Dr L. J. TOXOPEUS. Houtmanplein 3, Bandoeng, die een speciale studie maakt van den vlindertrek, en die ook wat den signaleerden trek van *Catopsilia crocale* betreft over interessante gegevens beschikt.

RED.